

Mandal Rotaryklubb 1936 – 1945

AV ØYVIND DROTNINGHAUG

Begynnelsen

The National Association of Rotary Clubs ble i 1905 stiftet av Poul Harris. Rotary ble internasjonal i 1910. Da vandret bevegelsen fra U. S.A. til Canada. Til Norge kom Rotary i 1922 –og til Mandal i november 1936. Mandal var klubb nr 17 blant de norske klubbene.

Opptakten

Opptakten til Mandal Rotaryklubb var i et vekselspill mellom en bofast mandalitt, Sverre Rasmussen og den utflyttede mandalitten Martin Jensen, en allerede etablert rotarianer i Kristiansand. Sverre Rasmussen, disponent for A/S Mandal Spiger & Staaltaugfabrik, hadde på sine reiser i inn –og utland blitt kjent med mange rotarianere, og dermed fått interesse for organisasjonen. Ideen var å starte en rotaryklubb i Mandal. I 1935 traff han fotograf Martin Jensen. Rotary ble et samtaleemne mellom de to. Begge ville arbeide for en klubb i hjembyen.

I september holdt klubbene i Stavanger, Sandnes og Kristiansand intercitymøte på Moi. Utvidelsen av Rotary i Norge var et av temaene, og Martin Jensen foreslo Mandal som en mulig by. Han rettet en anmodning til guvernøren – «om å få arbeide for å få en klubb i Mandal.»

Etter intercitymøtet skrev han til Sverre Rasmussen og forhørte seg om Rasmussen fremdeles var interessert i å få en rotaryklubb i hjembyen. Sverre Rasmussen svarte bekræftende.

Klubben i Kristiansand innbød til møte der den 15. oktober 1936. Fra Mandal reiste 7 personer: Sverre Rasmussen, Edmund Berthelsen, Peter A. Klev, Thorvald Rasmussen, Einar Saanum, Otto G. Saanum og Karstein Tallaksen. Guvernøren kom fra Stavanger.

I et referat i Rotary Norden stod det: «I møtet deltok syv herrer fra Mandal i anledning av at der er opptatt arbeide for å få startet en rotaryklubb i Mandal. Bøgh–Tobiassen holdt en 3 min. rotarytale. Formannen gav deretter ordet til guvernøren som av hensyn til de eventuelle nye rotarianere fra Mandal gav en utførlig utredning av Rotarys oppbygning og utvikling. Etter møtet var der fellesspisning og selskapelig samvær, og de tilstedeværende ikke–rotarianere lot til å finne seg utmerket tilrette i ensemblet.»

Kretsen som nå var beskjeftiget med å skape en rotaryklubb i Mandal var etter den 15. oktober blitt stor, de 7 i Mandal, guvernøren i Stavanger – og de mange interesserte innen klubben i Kristiansand. Martin Jensen var ikke lenger alene om tiltaket. En annen aktiv kontaktmann mellom Kristiansand og Mandal var Gabriel Tallaksen. Disse to – Jensen og Tallaksen «ble de egentlige faddere». Ellers var daværende president i Kristiansand, skoleinspektør S. Svendsen, og sekretæren, Bøgh–Tobiassen, meget aktive og meget hjelpsomme med å få klubben i stand slik at man kunne regne med at den også ble levedyktig.

Slektskap, bekjentskap og annen tilknytning til Mandalsdistriktet forsterket interessen hos en del av rotarianerne i Kristiansand. Kristiansand Rotaryklubb var med rette stolt av å ha medvirket til dannelse av Mandalsklubben, som andre ledd i arbeidet for Rotarys utbredelse på Sørlandet.

Etter den 15. oktober skjedde tingene meget hurtig. Det ble laget en liste over mulige medlemmer. Minimumstallet for å få en klubb var 15 medlemmer. Listen ble sendt til Kristiansand. Klubben innbød listens personer til et nytt møte, men denne gang på Solborg Hospits. Det Norske Rotarydistrikt var kommet med, men guvernøren var ikke tilstede på dette møtet som ble holdt den 24. oktober 1936. Møtet på Solborg gjorde formelt vedtak om at klubben skulle stiftes. Det ble nedsatt et arbeidsutvalg, og resultatet av møtet var 22 medlemmer som ble klubbens chartermedlemmer. 7 uker senere fikk klubben sitt charter.

Arbeidsutvalget gjorde et klokt trekk da det bestemte datoen for stiftelsen. Den ellefte i ellefte, våpenstillstandsdagen for den største krigen inntil da.

Klubben hadde ikke charter på det tidspunkt den ble stiftet – den 11. november 1936. Det var vanlig praksis. Søknaden om opptagelse i Rotary International pleide å komme fra klubber som var fullt ut konstituert. I Rotary Nordens knappe referat flere uker senere kunne man lese at «klubben startet med 22 chartermedlemmer.» De var: Edmund Berthelsen, Jørgen Ø. Bugge, Rolf Christiansen, Nils Gabrielsen, Olav Jakobsen, Edward Johannessen, Jens Jørgensen, Johan Klemsdal, Peter A. Klev, Wilhelm Rosenvinge Kolderup, Gustav Olsen, Finn Petersen, Sverre Rasmussen, Thorvald Rasmussen, Anders Strai, Sverre Stray, Einar Saanum, Olav Nordahl Saanum, Otto G. Saanum, Karstein Tallaksen, Axel Thomassen og Holbek Thomassen. Gjennomsnittsalderen var 43 år. De fleste medlemmene var folk med ansvar for meget av byens arbeidsliv.

«På det første møtet ble Sverre Rasmussen valgt som formann. Wilhelm Rosenvinge Kolderup 1. varaformann, Olav Nordahl Saanum 2. varaformann, Karstein Tallaksen sekretær, Edmund Berthelsen kasserer, og som styremedlem Jørgen Ø. Bugge, sermonimester Rolf Christiansen, revisor Jens Jørgensen.»

Fra guvernøren kom lykkeønskingsbrev, referert i Rotary Norden i 1937: «Jeg hilser Mandal Rotaryklubb hjertelig velkommen, og håper den nye klubben vil trives og at dens medlemmer vil finne det rette virkefelt i Rotary, til gagn for sig selv og sin by. Klubbens møtedag er onsdag kl 18.30 i Turnforeningens blå sal. Jeg ber alle notere dette og håper at mange rotarianere vil legge sine reiser slik at de får anledning til å besøke den nye klubb.»

I januar 1937 brakte Rotary Norden nyheten: «Det er opptatt 24 nye klubber i Rotary International. Norge: Mandal.» Så nevnes nye klubber i U.S.A. og en på Cuba.

Charterfest

På distriktskonferansen i Stavanger den 7. og 8. mai 1937, gikk det ut en befaling om at «all verdens Rotarianere skulle innskrives i Mandal den 19. juli 1937.» Oppfordringen refereres i Rotary Norden: «Mandal Rotaryklubb har sitt chartermøte og fest den 19. juni.»

Chartermøtet var i Ungdomsforeningens lokale, etterfulgt av fest i Turnhallen med ca. 100 deltakere, med representanter for de fleste andre rotaryklubbene tilstede. Einar Saanum forteller: «Chartermøtet foregikk i meget høytidelige former. Etter at det formelle var avsluttet, spaserte vi til Turnhallen hvor festmiddagen ble servert. Antrekk: Kjole og hvitt – flosshatt. Det var en stilig fest, masser av blomster, mange gode taler og mye god mat , og damene var selvfølgelig med.»

Ved bordet holdt Sverre Rasmussen en stor tale, med adresse til guvernøren, T. R. Olsen. Det ble lest lykkeønskingsbrev, som innkom til festen fra klubbene i Stavanger, Haugesund, Porsgrunn og Kristiansand.

Hverdagen

«Etter dette begynte hverdagen,» erindrer Einar Saanum. «Vi sang mye på våre møter, pene sanger som ofte var oppløftende.» Om dette forteller Sverre Rasmussen i 1957: «Vi fikk meget tidlig tilnavnet den syngende klubb, fordi vi på våre møter og fester stadig var igang med sang under Holbek Thomassens pekefinger,»

I Mandalsklubben ble sangtradisjonen holdt levende de første årene. Klubben var preget av evnen til å sørge for underholdning selv. Tradisjonen ble tilrettelagt, formene fastlagt. Til å begynne med ble de ordinære møtene holdt i Turnhallens blå sal. Senere ble de flyttet til Grand Hotel. I en mellomperiode holdt man til i representantskapssalen i Mandals Sparebank før man flyttet tilbake til Grand – hvor rammen var festligere f.eks. når nye medlemmer skulle tas opp. Medlemsopptagelsen var lagt an på å være stilig og høytidelig. Rotarianere fra Mandal dro også til utlandet. I

september 1939 var det Regionalkonferanse i Stockholm. Med var Edmund Berthelsen og Peter A. Klev. Det deltok ialt 1500 rotarianere på konferansen. Høydepunktet var invitasjonen «till tè hos H.M. Konungen» på Stockholm slott.

I 1939 deltok Finn Petersen og Ottar Christiansen på distriktskonferansen i Sarpsborg. Disse to deltok også på president –og sekretærmøtet som i 1940 ble holdt i Oslo.

Bare få og tilfeldige glimt fra klubbmøtene er bevart. Ego-foredragene var alminnelige, og man var opptatt av hva som foregikk ute i verden. Særlig av borgerkrigen i Spania. Ellers holdt Jørgen Ø. Bugge foredrag om skipsfarten. Olav Nordahl Saanum orienterte om bilbransjen og Einar Holmer Hoven var invitert til å tale om journalistikk. Johan Klemsdal kåserte om sitt besøk på Leipzigmesse.

Den første bedriftsekskursjonen i klubbens historie må ha foregått den 19.mai 1937. Da var klubbens medlemmer invitert til å besøke Mandal Motorfabrikk, hvor ing. Høgsoas viste rundt i bedriften. Den første årsfesten for klubbens stiftelse ble holdt på Grand Hotel den 10. november 1937.

Klubbens virksomhet synes disse første år å være mest konsentrert om møtene og programmene, mindre om ev. prosjekter, men ideen til et spesielt prosjekt ble tidlig brakt på bane. I Rotary Norden stod det: «Komiteen for Samfundsinteresser i Mandal RK har planer om oppførelse av en hytte. Hytten skal ligge i Hålandsheia og der skal være anledning for alle å komme.»

Formannen i komiteen, Peter A. Klev, redegjorde i klubben for hvorledes komiteen hadde tenkt seg driften, samt finansieringen. Det var full enighet om prosjektet, og komiteen fikk i oppdrag å arbeide videre med saken. Planene ble drøftet igjen våren 1937.

Om de ikke ble realisert – med hytte i Hålandsheia – så førte tankegangen til at klubben mange år senere ervervet eiendommen Kvelland i Konsmo.

Krigen

Sommeren 1940 kom to sivilklede tyskere fra Gestapo til klubbsekretæren, Ottar Christiansen, og forlangte arkivet utlevert. Ottar Christiansen svarte at han ikke hadde mandat til å gjøre dette, og henviste til presidenten. Tyskerne svarte at de just kom fra presidenten. Det ble telefonert til Finn Petersen, som kunne bekrefte at intet annet var å gjøre enn å utlevere papirene. Arkivet forsvant for alltid. Bare ett og annet ble tilbake. Senere på året i 1940 ble møtevirksomheten forbudt. Rotary ble oppløst etter ordre fra okkupasjonsmakten. Noen klubber kamuflerte seg som f.eks. sangforeninger.

«Vi ble også nektet å drive klubben ,» fortalte Einar Saanum, «men fortsatte allikevel i stillhet i forskjellige lokaler og ofte i private hjem, rundt en koselig peis og en kopp kaffe.»

Iflg. Einar Saanum «tok tyskerne fra oss.... en liten pengesum, vår kassa-beholdning.»